

Posebnosti svetovalnega dela v vrtcih oziroma zgodnje-otroškem obdobju (str.117)

Svetovalno delo v vrtcih, tako kot tudi v srednjih šolah, se (je) v svetu in pri nas razvija v senci svet. dela v OŠ. Osnovno šolstvo je namreč najbolj razširjen del šolskega sistema, zato je tudi največ potreb po svetovalni pomoči. V tem obdobju se v razvoju otroka dogajajo relativno velike in skokovite spremembe. Najrazličnejši ukrepi in tudi neposredna pomoč učencem, da bi zadrege, ki jih prinaša razvoj, čim lažje premagali, je pravzaprav temeljna naloga šolskega svet. dela.

POSEBNOST: svet. delo je mogoče opredeliti z vidika njegove *institucionalne uokvirjenosti* ali pa z *vidika obdobja otrokovega razvoja*. Zato v naslovu uporabimo oba pojma, t.j. svet. delo v vrtcu oz. zgodnje-otroškem obdobju. (pazi! Ko bomo v nadaljevanju prikazovali nekatere naloge svetovanja in programske predloge, ne bomo mogli ločiti svet. dela s starejšimi otroci v vrtcu (3-7 let) in otroci v začetnih razredih OŠ; v ang.lit.: »early childhood«).

Ko bomo uporabljali izraz »šolsko svet. delo« ali »šolsko svetovanje«, bomo mislili na svetovanje v šolah, ko pa bomo govorili o »predšolskem svetovalnem delu«, bomo imeli pred očmi svet. delo v vrtcih. Ker se predšolsko in šolsko obdobje časovno in razvojno stikata se zato pojavlja velika podobnost svet. dela v zaključnem letu v vrtcu in začetnih razredih OŠ, in zato se tudi postavlja močna potreba po povezovanju svet. dela v vrtcih in začetnih razredih OŠ. Pojavljajo pa se tudi posebnosti, saj imajo te institucije različne cilje in naloge. V vodenju samega svet. procesa (metodi, tehniki) z otroki bodo razlike minimalne, v vsebinskem (programskem) pogledu pa so lahko kar velike.

Zakaj se povečuje pozornost v predšolsko obdobje

Za to obstajata dva tehtna razloga:

a) življenjsko-praktični razlog in vidik: sociologi ugotavljajo, da se povečuje število otrok z negativnimi izkušnjami zaradi različnih vzrokov: nefunkcioniranje družine, razveze, alkohol... to ima za posledico šibko koncentracijo otrok, neučinkovitost in agresivno vedenje. Povečujejo se problemi otrok, ki so kakorkoli zlorabljeni: suicidi, mladoletniško nasilje, šolsko nasilje, šolska neuspešnost, itd. Vedno več je otrok nad katerimi se izvaja spolno nasilje. Vedno mlajši so otroci, ki morajo skrb zase prevzemati na svoja ramena.

b) strokovno-teoretični razlogi za to pa so v dokazovanju številnih *razvojno-psiholoških* teorij, ki pravijo, da se temelji človekove osebnosti začnejo postavljati že takoj po rojstvu in da je potrebno vzroke za težave človeka iskati v zgodnjem otroštvu.

Sicer pa bo svetovalno delo v vrtcih vedno odvisno vsaj od:

- ♦ funkcije in programa vrtca (cilji, naloge)
- ♦ doktrine oz. teorije osebnosti, iz katere bo izpeljana »filozofija« (teorija) svetovanja
- ♦ razvojnih posebnosti otrok

10.1. FUNKCIJE IN PROGRAMI VRTCA (CILJI, NALOGE) (str.119)

Funkcije vrtca

Ko govorimo o posebnostih svet. dela v zg. otroštvu in vrtcih je potrebno povedati, da se bo svet. delo v vrtcih razlikovalo po kadrovskih, organizacijski in programski strani. Odvisno bo od posebnosti vrtca, njegove funkcije in koncepta, na katerem bo gradil svoj program (npr. v Ameriki imajo t.i. »kindergarten« program- vključitev eno do dve leti pred vstopom v šolo, program »korak za korakom« (»step by step«)- od 3-5 let, programi za otroke s posebnimi potrebami, waldorski in montesori programi).

Od funkcije bo pogosto odvisno, kam bo taka ali drugačna institucionalna oblika dela s predšolskimi otroki sodila: k šolstvu in v pristojnost ministrstva za šolstvo (Belgija, Nizozemska), ministrstva za zdravstvo in socialo (Danska, Finska, Švedska), pristojnost različnih ministrstev (Japonska, Avstrija, Amerika).

Varstvo, socializacija in priprava otrok na vstop v šolo v ožjem pomenu besede, so pravzaprav tri osnovne funkcije predšolskih institucij. Vrtci opravljajo sicer vse funkcije, vendar se razlikujejo po tem, kateri funkciji dajejo poudarek.

♦V tistih vrtcih, kjer je v ospredju predvsem *dnevno varstvo otroka* (day-care centers), so programi relativno enostavni, manj zahtevni, delani za krajši rok, največ pozornosti telesnemu in zdravstvenemu varstvu, kadrovske skromneje opremljeni

♦Kjer je v ospredju *socializacija*, tam je programski poudarek na osebnostnem razvoju otroka in razvoju njegovih odnosov do soc. in drugega okolja. V ospredju je osvojitve tistih sposobnosti in navad, ki jih je pri otroku zaradi telesnih in duševnih (razvojnih) omejenosti mogoče pričakovati, pričakuje se tista stopnja socialne, čustvene, duševne in telesne zrelosti na kateri lahko otrok sprejema obveznosti iz šolskega dela. Šolska pripravljenost: ustrezna zrelost v govoru in izražanju, kognitivna in soc. pripravljenost, ki omogoča sodelovanje v 1. razredu v šoli.

Zaradi različnih razlogov otroci v slabših družinskih pogojih ne dosežejo dovolj stimulacije in soc. izkušenosti, da bi razvili potrebno zrelost. V tem primeru lahko vrtec odigra pomembno kompenzacijsko funkcijo (kompenzacijski programi). Taki programi so bili uspešno izpeljani v Latinski Ameriki, kjer so pokazali, da obstaja med obiskovanjem vrtca in učnim uspehom v šoli pozitivna zveza.

♦Nekateri vrtci pa dajejo poseben poudarek *pripravi otrok na šolo* v ožjem smislu, in sicer v tem, da v svoje delo vnašajo tudi take programske sestavine, kot je zgodnje učenje tujega jezika, pisanje, branje, računanje.

Od funkcije programa vrtca bo odvisno, katere svet. delavce bo vrtec zaposloval. Kjer bo šlo bolj za dnevno varstvo, verjetno sploh ne bodo zaposlovali psihologov, pedagogov in drugih svetovalnih profilov. V bolj socializacijsko naravnanih vrtcih pa bo seveda drugače, tu bodo h kakovosti dela v veliki meri prispevali ustrezno organizirani strokovni servisi, kot so zdravstvena, soc. služba, družinsko, invalidsko, edukacijsko svetovanje in nasvetovanje.

Programi

Splošna posebnost programov predšolskih ustanov (vrtcev) je, da delo v njih niti po organizacijski niti po vsebinski plati na splošno ni tako regulirano, kot je delo šol. To pa pomeni, da za razliko od šolskih, vrtčevski programi lahko veliko bolj upoštevajo razvojne posebnosti v vrtec vključenih otrok, soc. okolje in želje staršev.

Velika programska pestrost, ki jo omogoča programska deregulacija in večja vloga neposrednega soc. okolja, bi pravzaprav zahtevala, da so pedagoški vodje vrtcev in vzgojiteljice bolj usposobljene tudi za programiranje dela vrtca. To je lahko eden od razlogov po večji profesionalizaciji pedagoškega kadra in vključevanju strokovnjakov (psih., ped., soc.delavci, def.). Programska deregulacija povečuje zahteve po dobrem načrtovanju in evalvaciji dela ter pedagoškem vodenju.

V zvezi s programiranjem dela v vrtcih je potrebno povedati, da se tudi tu država ne more in ne sme držati čisto ob strani. V ZDA: so politiki pozornost usmerili v predšolske ustanove in programe dela, ker so študije pokazale, da imajo učenci, ki so imeli kvalitetne predšolske programe tudi dobre rezultate v šoli. V objavah politikov je zaslediti zavzemanje, da bi se zato povečale organizirane predšolske dejavnosti za otroke in starše rizičnih skupin. Kvaliteten program in vključevanje staršev sta za uspeh nujna, zato mora biti kvaliteten predšolski program državna prioriteta.

Z vidika kurikuluma pa je govora o tem, da bi *namesto »učnih« postavili programe usmerjene v otrokov razvoj* (socializacijo).

Postavljanje programa, ki bo usmerjen bolj v osebnostni razvoj otrok, ne pa v osvajanje določenega standarda znanj, je težka naloga, ker za to ne more biti dober en sam program za vse otroke, še zlasti ne tisti narejeni na nacionalni ravni.

Kljub temu predlagane 4 možne opcije glede na vključevanje države v programiranje dela:

- postavljanje državnega (enotnega programa)
- sprejemanje glavnih smernic za vzgojitelje
- spodbujanje lokalnih programskih opcij (načrtov) pod pogojem, da se dela na strokovno močnem kadru in tehnični opremljenosti
- omogočanje lokalnih programskih opcij brez predpisovanja posebnih pogojev

Ker se država ne more držati ob strani je realna kombinacije vseh teh možnosti.

10.2. K DOKTRINI IN »FILOZOFIJI« SVETOVALNEGA DELA V VRTCIH OZ. ZGODNJE-OTROŠKEM OBDOBJU (str.122)

Kar smo rekli o doktrini in filozofiji šolskega svet. dela v vseh glavnih postavkah velja tudi za svet. delo v vrtcih. Nekatera med njimi, ki so pri svet. delu v šoli zaradi pomembnosti učenja in učnih rezultatov tudi bolj prikrita, v svet. delu v vrtcih dobijo še posebno vrednost. Ta izhodišča so:

- ♣ svet. služba in svetovanje se v vrtcih postavlja zaradi vseh otrok;
- ♣ svetovanje mora biti usmerjeno v otrokov celotni razvoj;
- ♣ njena dejavnost naj bo usmerjena predvsem v preventivno delo;
- ♣ svet. služba je integralni del vrtca, njen program pa integralni del programa vrtca ter se vključuje tudi v njegov razvoj;
- ♣ svet. delo v vrtcih ne more biti substitut zunanjim svet. inštitucijam, ki se ukvarjajo s specialnimi vprašanji otrokovega telesnega in duševnega razvoja, res pa je da je v takih pogojih mreža zunajjih inštitucij »redkejša« in bolj specialistično usmerjena.

K pojmu razvojnega svetovanja v zgodnjem otroštvu

Tako kot za šolsko svet. delo z učenci je tudi svet. delo v okviru vrtca »proces pomoči, v katerem usposobljen svet. delavec dela z otroki, bodisi individualno bodisi skupinsko, na problemih reševanja in sprejemanja odločitev glede njihovega bodočega šolanja, poklica ali pa širše osebno- socialne narave«. Tak koncept svet. dela postavlja v ospredje Nacionalna zveza šolskih psihologov (NASP) in Ameriška zveza šolskih svetovalcev (ASCA). Stojita na stališču, da mora biti razvojno svetovanje namenjeno (dostopno) vsem učencem, katerega namen je optimalni osebni razvoj.

Svet. delo na splošno se največkrat razume kot proces pomoči, ki jo ena oseba (svetovalec) ponudi drugi (svetovancu), ki se je znašla v zadregah. Bistvo pomoči je v tem, da se svetovancu odpirajo alternative, ki jih ima v dani situaciji, med katerimi se svetovanec sam odloča, s tem pa prevzema odgovornost za odločitve. Z vidika razvojnega svetovanja otrokom in šolski mladini pa je to drugače, saj ti še niso sposobni lastnega presojanja in zato tudi ne v celoti prevzemati odgovornosti, kot jo lahko zreli ljudje. Od tod sklep, da proces svetovanja v zg. otroštvu oz. predšolski dobi ne bo imel istega pomena kot svet. dijakom-adolescentom, ki so bliže zrelosti.

Ko mislimo na svet. delo s predšolskimi otroki je ustrezneje govoriti o »vodenju« (guidance), ko pa mislimo na svet. dijakom.adolescentom, pa je bolj ustrezen izraz svetovanje (counseling). Razlika je v tem, da je v zg. otroštvu svet. bolj direktivno, ker otroci še nimajo izdelane samopodobe, medtem ko jo starejši že imajo. Starejši lahko v večji meri tudi nosijo odgovornost za svoje odločitve.

Preventiva v zgodnjem otroštvu

Ker je vlaganje v zg. otroštvo daljnoročna naložba, je tudi svet. delo z otroki po učinkih dolgoročno, je kot *preventiva*, kar pa ne pomeni, da svet. delo potem na višji stopnji ni potrebno. Otrok se bo seveda v svojem nadaljnjem razvoju še srečeval s posebnostmi, dilemami, težavami, ki jih bo porajal njihov razvoj. Težave pa bo lažje premagoval, če bo na to pripravljen, če bo starosti primerno tudi zrel, če bo razvil določene sposobnosti in navade.

Preventiva je delovna (strateška) usmeritev na mnogih področjih, tudi v vzgoji. Preventiva pri svet. delu v šoli in vrtcu pomeni izbiro in uporabo vrsto ukrepov, s katerimi odpiramo vrata normalnemu razvoju otroka oz. odklanjamo tiste okoliščine, ki bi utegnili pustiti trajno nezaželene posledice v otroku tako, da bi bilo resno ovirano ali celo ogroženo telesno in duševno življenje njega in drugih.

Če smo dejali, da je zg. otroštvo tisto obdobje, ko se šele postavljajo temelji človekove osebnosti, potem je prpravzaprav težko reči, da je otrok že zašel v take vedenjske in socialne probleme, da je potrebna klinična intervencija (obravnavna). Res pa je, da se v tem obdobju, ko otrok vstopa v vrtec, že pojavljajo znaki, ki se lahko kasneje razvijejo v resnem problem. Govorimo le o otroku, ki se nagiba k nevrozam, je pretirano čustveno občutljiv, ima za to obdobje neobičajne težave s komuniciranjem, v vključevanju v skupino itd. To je še vedno »preklinično« pojavljanje znakov težav, ko jih lahko otroci še sami, v vrtcu ali v okviru družine uspešno rešujejo.

To so tiste intervencije v dejavnosti otrok, ki jih Durlak definira s pojmom primarna in sekundarna preventiva.

- ♣ Pod pojmom *primarna preventiva* razume delo z »normalno« populacijo, katere namen je preprečiti pojavljanje problema, ki lahko nastane pri otrocih zaradi najrazličnejših razlogov, pogosto zaradi spreminjanja (rasti, zorenja) posameznika ali spreminjanja okolja (fizičnega, socialnega) ali pa obojega.
- ♣ Pod pojmom *sekundarna preventiva* razume intervencijo staršev, vzgojitelja ali svet. delavca v času zgonjega (začetnega) pojavljanja težav. Za razliko od primarne je sekundarna preventiva delo s tisto populacijo otrok, ki smo jo na podlagi sistematičnega opazovanja in evalvacije procesov »normalne« populacije identificirali, ker izkazujejo zgodnje znake disfunkcioniranja. Temeljna naloga sek. intervencije je preprečevanje resnejših »predkliničnih« težav.

Včasih je težko oceniti za katero intervencijo gre. Odvisno bo od tega, kako je raziskovalec členil ciljno populacijo (otroke) po zadržanju (vedenju). Ne glede na to pa sta obe »proaktivni«, usmerjeni v populacijo, še preden je problem razvit do polne klinične stopnje.

Zaradi tega, ker ne moremo govoriti, da ima otrok v zg. otroštvu že utrjeno nezaželenost, Durlak govori celo o terciarni preventivi. Naloga te stopnje je preprečevanje širjenja (utrjevanja) že pojavljene motnje ali problema. Vprašanje je ali je to še preventiva ali ne, ker je že povezana s kliničnoobravnavo in rehabilitacijo, to pa je poseganje, ko je problem že polno razvit.

Medtem, ko se svetovalec na višji stopnji (osnovni in srednji šoli) neposredno sooča in spopada s problemi, ki so se pri učencih že razvili, pa mora biti svet. delo v zg. otroštvu (v vrtcih in začetnih razredih OŠ) usmerjeno predvsem v preventivo in razvojno svetovanje. Osnova svet. dela mora izhajati iz razvijanja in utrjevanja »pozitivne« rasti (razvoja) otroka.

Razvoj kvalitetnih programov dela v vrtcih je najboljša preventiva (naložba), da do težav in deviacij sploh ne bi prišlo.

10.3. NALOGE VZGOJNEGA SVETOVANJA V ZGODNJEM OTROŠTVU (str.125)

Z vidika telesnega razvoja je to obdobje, ki ga karakterizira obvladovanje temeljnih veščin, kot sta hoja in govor, ko se posameznik s pomočjo družinske interakcije uči socialnih veščin. S kognitivnega vidika v to obdobje sodi osvajanje prvih veščin v branju, pisanju in računanju, oblikujejo se prvi kriteriji za resnico in avtonomijo, skozi igro in učenje pa osvaja smisel dela.

Zg. otroštvo se označuje kot tista razvojna stopnja, ko se postavljajo temelji človekove osebnostne razvitosti, to pa je po našem mnenju tudi zadosten razlog, da vzgojni (razvojno- svetovalni) programi (cilji in naloge) temeljijo na *konceptu celostnega razvoja otroka*. Zato bi vsak program moral predvideti razvijanje različnih vidikov otrokove osebnosti. Tako pristop je mogoče uporabiti tudi za utemeljitev trditve, da mora biti razvojno svetovanje namenjeno vsem, svet. delavci pa so v vrtcu zaradi *vseh* otrok.

Za otrokov razvoj so najprej zainteresirani in tudi odgovorni starši, v vrtcu in šoli pa je to vzgojitelj oz. učitelj, kateremu starši otroka tudi zaupajo. Svet. delavec pa stoji vzgojitelju in učitelju ob strani, da bi lažje uresničeval postavljene naloge in se tudi neposredno vključuje v delo z otrokom. Osnova celostnemu pristopu je kot že večkrat povedano razumevanje dinamike razvoja osebnosti človeka.

Za bolj operativno postavljanje ciljev in nalog vrtca se zdi, da je potrebno upoštevati še stališče, da bo predšolski program razvoja otroka in svet. pomoč usmerjena v *razvijanje sposobnosti otrok za znajdenje in prilagajanje v novih okoljih in situacijah*, s čimer se polagajo temelji samozavedanja. Usmerjeno mora biti v pomoč otroku pri pridobivanju in obvladovanju različnih *življenjskih veščin, interesov, sposobnosti, potreb; »intra in interpersonalne aдекватnosti«, sposobnosti postavljanja in uresničevanja šolskih, poklicnih in drugih življenjskih ciljev*.

V Connecticutu (ZDA) so na državni ravni sprejeli dokument, ki se nanaša na *splošne cilje oz. naloge* razvojnega svetovanja otrokom v *vrtcih in šolski mladini*. Kar zadeva otrokov/učenčev razvoj, naj bo pomoč svet. delavcev usmerjena v razvoj 8 področij: 1) zavedanje sebe in drugih, 2) interpersonalni odnosi in socializacija, 3) razumevanje skupnosti, 4) šolsko okolje, 5) razvijanje veščin šolske (učne) uspešnosti, 6) poklicno informiranje, 7) poklicno načrtovanje in 8) poklicno usmerjanje.

Zgodnje otroštvo, ki traja približno od 3. – 7. leta starosti je razdobje velikih razlik v razvoju otroka, zato bodo tudi cilji in naloge vrtca drugačni pri delu z mlajšimi. Razvojno svetovanje in pomoč svet. delavcev bo usmerjena v začetnem obdobju v:

- razvoj samostojnosti v smislu skrbi za telo: umivanje, oblačenje, čistočo
- razvoj samostojnosti (dojemanja, pomen avtonomije)
- razvoj občutka pripadnosti in vzajemnosti

- razvoj ustreznega obvladovanja frustracij in agresije
- učenje za povečanje pozornosti in koncentracije
- razvoj realističnega koncepta o fizičnem in socialnem svetu (do naravnega in socialnega okolja) (čas, prostor, oddaljenost, odnosi, avtoriteta,...)

Čeprav te naloge nikoli ne bodo prenehale biti aktualne, bodo kasneje ob vstopu v šolo, postajale zahtevnejše. Naloge razvojnega svetovanja bodo usmerjene v usposabljanje za uspešno reševanje tistih problemov, ki jih bodo nosili otrokovo življenje v novi (širši) socialni skupnosti, šolsko delo in naslednje etape v razvoju njegovega otroštva.

- ♦ *pomagati mu je treba, da se otrok nauči samokontrole.* Otrok, ki se nauči obvladovati svoja lastna čustva, je bolj samozavesten, se čuti sposobnejši.
- ♦ *pomagati mu je treba, da osvoji večino komuniciranja.* Če mu tega ne omogočimo bodo njegovi odnosi z ljudmi revni in ti otroci bodo imeli tudi težave v šoli.
- ♦ *otroku je treba pomagati, da se bo znal sprostiti in obvladovati stres.* Šola, ki je storilnostno usmerjena («product – oriented») sili učenca, da svojo pozornost usmeri v celoti v učenje in učne rezultate. Izboljševanje učnih rezultatov in skrb za dobre testne rezultate so gotovo stresogene situacije.
- ♦ *pomoč naj bo usmerjena v zviševanje pozornosti pri igri in pouku.* Mnogo učencev ima s tem probleme.
- ♦ *pomoč pri obvladovanju učnih tehnik, navad.*
- ♦ *pomoč pri oblikovanju samopodobe (self – esteem).* Ta »self-esteem« se oblikuje pri otrocih na podlagi tega, kar vedo, čutijo, doživljajo s stvarmi in odnosi, povezanimi z njimi.

»Self – esteem« je človekov globalni koncept. Pozitivni »self-esteem« je osrednjega pomena za dobro socialno – emocionalno vraščanje in je povezan tudi s šolsko uspešnostjo.

Stališča združenj o svetovalnem delu v predšolskem obdobju

Na odločitve ameriške politike, da so postavili v ospredje skrb za kvaliteto predšolskih programov so gotovo imela vpliv tudi stališča ameriške Nacionalne zveze šolskih psihologov (NASP). Svoje delo temelji na dveh usmeritvah :

- a) skrb za zviševanje izobrazbe in duševnega zdravja otrok in mladine in
- b) uveljavljanje profesionalnosti pri delu v vrtcu.

Za kvaliteto si je potrebno prizadevati na dveh ravneh : splošnejši (strateški, politični) in praktični.

Poleg ugotovitve, da je potrebno v predšolskem obdobju posvetiti vsaj tolikšno svetovalno skrb, kot so jo deležni starejši šolarji, se splošnejša prizadevanja kažejo še v nekaterih stališčih:

1. *Kvalitetna skrb za otroka pred vstopom v šolo* bo imela za posledico, da bodo otroci vstopili v šolo pripravljeni za učenje in delo.
2. *Izdelava ustreznega programa za vse otroke v vzgojnih skupinah.* Otroci imajo edinstvene učne potrebe, nekateri pa potrebujejo specialno pomoč. Kolikor je le mogoče, naj bodo potrebe zadovoljevane znotraj regularnih skupin in razredov
3. *Možnost študija populacije otrok, ter preventivno/interventna pomoč.* S pomočjo skupinskega dela v vrtcu/šoli in teamskim pristopom tako, da bi pri delu vzgojiteljice/učiteljice sodeloval svet. delavec, bi lahko takoj zmanjševali ali reševali učne in druge probleme ogroženih otrok. S tem se tudi krajša čas in poskrbi za pravočasnost pomoči; s tem se izognemo tudi kasnejši potrebi po specialni (kilnični) obravnavi otroka.
4. *Namesto odlaganja vstopa v šolo je potrebno poiskati alternativne rešitve,* ker ima to, gledano dolgoročno, škodljive posledice za njegovo uspešnost.
5. *Šolsko delo je potrebno spremeniti;* prilagoditi ga je potrebno dejstvu, da se učenci uče na različne načine. Potrebno je uvajanje takih oblik, kot je kooperativno učenje, ipd.

Podobna stališča imajo Zveza šolskih svetovalnih delavcev (ASCA), Nacionalni odbor za socialne študije (NCSS), Nacionalna zveza za edukacijo (NEA) in druge.

10.4. SODELOVANJE SVETOVALNEGA DELAVCA PRI URESNIČEVANJU RAZVOJNEGA SVETOVANJA V VRTCIH (str.128)

Program svet. delavca v vrtcih naj bi predstavljal 3 vrste posegov:

- neposredno delo z otroki ali »individualna intervencija«

- intervencija v vzgojno skupino in sodelovanje z vzgojiteljicami
- poseganje v delo in načrte vrtca

Neposredno delo ali »individualna intervencija«

Že sam pojem pove, da gre za tisto obliko dela, ko se svet. sam srečuje s posameznimi otroki ali celo skupino (lahko gre za »normalne otroke«, otroke s specif. potrebami ali skupine ogroženih, »at risk« otrok). Med take neposredne naloge bi šteli najrazličnejše individualne in skupinske oblike. To so lahko posebej narejeni načrti in izbrane dejavnosti (vaje, treningi, »delavnice«, različne domišljjske igre) za otroke pri katerih se kažejo znaki odstopanja od »normalnega«, bodisi da gre za podpoprečnosti ali nadpoprečnosti v govoru, specifičnih telesnih spretnostih ali vzpostavljanju soc. stikov v najrazličnejših smereh.

S takim neposrednim delom bo svet. delavec še posebej pozoren na otrokov individualni (osebnostni) razvoj:

- ugotavljal bo specifičnosti otrokove osebnosti
- nudil bo pomoč, da se bo program naslanjal na otrokove »naravne« talente in podpiral njihov razvoj
- da bi otrok postopno napredoval od situacije, v kateri se nahaja, do tistega, kar bo za njega boljše
- pozoren bo na to, da bo otrokov razvoj torej prenehal biti spontanost, da bo otrok poskušal biti tak, kot si želi
- pozoren bo na skladnost otrokovega razvoja z rastjo

Intervencija v vzgojno (igralno, učno) skupino in sodelovanje z vzgojiteljicami

Otrokova rast in razvoj, ko bo le ta vključen v vrtec, bosta v največji meri odvisna od njegovega počutja v skupini, od odnosov med otroki, ter njim in vzgojiteljico, zato tudi neposredno in indiv. Delo ne bo imelo takega učinka, če bo ločevalo otroka od skupine in izključevalo vzgojiteljico.

Držati se je treba načela, da je za otroka v vrtcu »zadolžena« vzgojiteljica, ki ji straši izročijo otroka, svet. delavec pa ji stoji ob strani, da bi delo lažje opravljala. Ob sodelovanju svet. delavke in vzg. bi zato moralo veljati načelo konsultantskega (posvetovalnega) sodelovanja. Da model izhaja iz dejstva, da sta obe strokovnjakinji, ki s svojega vidika poznata in spoznavata otroka in sta mu lahko tudi vsaka po svoje v pomoč. Skupaj zbirata, analizirata podatke, izmenjavata zamisli o delu in rešitvi dilem, naredita načrt akcije, ga urešničujeta in ugotavljata rezultate. Zaradi takega sodelovanja si delita tudi odgovornost.

Za razliko od svetovanja srednješolcem je v predšolskem svetovanju relativno manj neposrednega svetovanja otrokom, bolj pa je pomembno posredno svet. sodelovanje z vzgojiteljico in poseganje v vzgojno skupino oz. ožji soc. prostor otrokovega dela. Svet. se bo konsultiral s starši in vzgojiteljicami o njihovem delu z otroki in jih bo tudi usmerjal, da bi se prizadevanja seštevala.

Sodelovanje svetovalnega delavca pri načrtovanju in uresničevanju programa vzgojne skupine

V ospredju svetovalčevega dela bo bolj izob., usposabljanje, koordinacija vzgojiteljic in pomoč pri izdelavi kvalitetnih programov skupin.

Z didaktično – metodičnega (operativnega) vidika bi moral kakovostem program upoštevati 5 ravnin:

1) Oblikovanje fizičnega in socialnega okolja:

Oblikovanje fizičnega pomeni primerno ureditev prostorov skupine tako, da bi le-ti spodbujali »učenje« in vedenje otrok, s socialnim prostorom pa se razumejo tudi taki posegi, kot so sestavljanje skupin otrok po določenih kriterijih, tako da bi bila možna normalna soc. Tako razporejanje otrok v skupine svet. delavci imenujejo normalizacija oddelkov.

2) Vsebine aktivnosti: Gre za izbor individualnih in skupinskih aktivnosti otrok, ocenjevanih z vidika podpore otrokovi rasti in razvoju. Izhadišče takega načrta je poznavanje posebnosti posameznih otrok ter analiza skupinskega adela in cilja, da bi lahko postavili konkretne (operativne) cilje razvoja posameznika v skupini. Vsebine aktivnosti so osrednji del vzgojnih načrtov, zato se tej ravnini ostale tudi prilagajajo.

3) Izbor in ponudba didaktičnega materiala za otroke: Gre za igrače in vse tisto, kar bo vzbujalo interese ter zadovoljevalo razvojne potrebe posameznih skupin in otrok določene starosti.

4) Vloga (naloge) vzgojiteljice: Odzivanje vzg. na reakcije otrok ter ukrepi za spodbujanje zaželenih vedenj in ravnanj otrok, ki pospešujejo soc. razvoj otrok.

5) Organizacija časa: Z vidika vodenja skupine je zlasti pomembno dnevno razporejanje časa, t.j. izmenjavanje »dela« in počitka, zahtevnejših in bolj sprostitvenih dejavnosti.

Osnova dobrega načrta dela poznavanje posebnosti posameznih otrok ter skupine. Ugotavljanje tega pa je pravzaprav dovolj zahtevno delo, za katerega se vzg. v dodiplomskem izob. ne usposablja. Isto velja tudi za evalvacijo, ko se ugotavljajo vzročne zveze med načrtovanjem, delom ter rezultati.

Snemanje stanja in evalvacija skupinskega dela

Če bi zgornje kriterije načrtovanja skupinskega dela razčlenjevali še naprej, bi taka analiza skupine (ugotavljanje stanja in evalvacije) lahko vsebovala npr. naslednje vidike:

- ♣ Okolje, posebej še položaj otroka v skupini, skup. klima
- ♣ Analiza programa dela otrok po različnih kriterijih (težavnost, obseg, razčlenjenost...)
- ♣ Prilagojenost programa (ali je prilagojen otrokom in specifičnostim dela skupine)
- ♣ Analiza materialnih pogojev in opreme (ne/primernost, didaktična pripravljenost)
- ♣ Značilnosti pedagoškega vodenja skupine (stil dela vzg., vrsta, pogostost ukrepov...)
- ♣ Vključevanje otrok in njihovih interesov v delo (koliko so njihovi interesi izhodišče dela in usmerjanja samega procesa igranja, koliko je obveznega vključevanja...)
- ♣ Sodelovanje (interakcija): ali so učenci aktivni/ pasivni
- ♣ Ugotavljanje odprtosti oz. zaprtosti vzg. procesa
- ♣ Stopnja svobode in samokontrole dela skupine, ki se kaže ob posameznih dejavnostih
- ♣ Pričakovanja: ali je bila dosežena pričakovana stopnja, kot si jo je zastavil vzg., ali so bili postavljeni cilji uresničeni
- ♣ Odnosi med osebjem, položaj vzgojiteljice (v kakšnih pogojih je delala, kdo vse je sodeloval, ali je šlo za izoliranost ali kolegialno sodelovanje in teamsko delo)

Svetovalna delavka pa lahko pomaga vzgojiteljici pri uresničevanju programa dela skupine na naslednje načine:

- ♦ Sodeluje z vzgojiteljico, ki ima kakšne posebne težave pri vodenju vzg. skupine in je njen konsultant pri uresničevanju t.i. vzg. programa.
- ♦ Nudi pomoč vzg. pri oblikovanju skupine kot soc. skupnosti, njene kulture in klime oddelka.
- ♦ Neposredno pomaga vzg. pri uresničevanju tistih vidikov dela, za katere je slabše ali sploh ni usposobljena (z otroki s posebnimi potrebami).
- ♦ Razvija programe in načrte za razvijanje posebnih sposobnosti otrok oz. se ukvarja s posebno skupino otrok.
- ♦ Se srečuje v majhnih skupinah (2-3) z otroki, ki so bili posebej izbrani in imajo npr. posebno velike probleme pri navezovanju soc. stikov in sodelovanju v skupini, ali pa imajo posebne potrebe.
- ♦ Določen čas dela tudi sam s posameznimi otroki, ki se v svojem razvoju srečujejo z najrazličnejšimi vpr., s katerimi se vzgojiteljica nima časa ukvarjati niti ni usposobljena za to delo.

Poseganje v delo in načrte vrtca

Če se želijo uresničiti cilji razvojnega svet., potem je seveda potrebno tudi sodelovanje z vodstvom vrtca, zato da bi program vrtca kot celote, njegovo organizacijo in tudi vodenje uskladili s temi cilji. Delo vrtca je odvisno tudi od celotnega socialnega in političnega okolja vrtca, zato bi bila naloga svet. delavcev tudi vplivanje na tiste strukture, ki krojijo politiko vrtcev.

Kakšne naj bi bile karakteristike programov posameznih vrtcev in sodelovanje svet. delavcev?

Na tem mestu bi izpostavili še izhodišča zapisana že leta 1987 v dokumentu z naslovom »Early Intervention Service«, ki pa se že bolj nanašajo na programiranje dela v posameznih inštitucijah – vrtcih in so zanimiva tudi kot izhodišče za svet. delavce pri nas.

- ♣ Zagotoviti, da bo program vrtca res izhajal iz spoznanja in potrebe »normalnega« (tipičnega) otroka določene starosti in da bo v njem tudi prostor za hendikepiranega in ogroženega otroka.
- ♣ Zgodnje-otroški program naj bo sestavljen za oblikovanje »celostnega« otroka. Program bo načrtno integriral aktivnosti za maksimalni soc., emocionalni, kognit. in telesni razvoj.
- ♣ Zgodnje-otroški program naj upošteva tako »tipične« splošne zakonitosti razvoja in vedenja in to, da je socialni in edukacijski razvoj vsakega posameznega otroka nekaj posebnega. Zato mora biti program fleksibilen in individualiziran.
- ♣ Delo z vodstvom vrtca, vzgojitelji in starši, da bi razvili programe, ki posvečajo pozornost vsem pomembnim aspektom razvoja otrok, vključujoč kognitivni, motorični, »self-help«, socialno-emocionalni in razvoj medsebojnih odnosov.
- ♣ Izdelati programe in inštrumente za sledenje dela inštitucije, opazovanje otrok in identifikacijo nezaželenih pogojev v vrtcu in zunaj njega, ki lahko povzročajo težave v otrokovem razvoju.
- ♣ Preventivno/intervencijska pomoč otrokom naj omogoči hitro neposredno pomoč otroku in vzgojiteljici, ob vstopu v šolo pa tudi učitelju, pri reševanju vedenjskih in učnih problemov v skupini ali razredu.

- ♣ Spodbujanje prožne teamske obravnave in zasnove dela, ki upošteva enostnost različnih pogledov na otroka ter vpliv doma in družinskih faktorjev za njegov razvoj.
- ♣ Podpira skrb za nujno individualizirano pomoč, pri tem pa je treba biti previden, da ne bi prišlo do stigmatiziranja otrok.
- ♣ Program naj jasno postavi in uresničuje dejstvo, da se vsak otrok uči skozi igro, raziskovanjem in aktivno interakcijo v različnih okoljih in z drugimi otroki.

Na teh stališčih lahko zagledamo tista načela, na katerih temelji svet. delo v naših osnovnih in srednjih šolah.

Zahteva se splošna prenova šol, ker je sedanja vzrok neuspešnosti mnogim učencem. Uspešna šola spoštuje spoznanje, da se učenci uče na različne načine, zato naj delo gradi na izkustvenem in participativnem učenju. Tak koncept šole zagovarja heterogene razrede, kooperativno učenje, sodelovanje, medsebojno pomoč učencev in druge prilagoditvene strategije, ki se pokrivajo z individualnimi učnimi potrebami in oblikovanjem različnih skupin.

Svetovalna služba v vrtcu in starši

Otrok predšolskega obdobja je razpet med domom, šolo oz. vrtcem, zato bi moral biti tudi program tak, da bi pomenil most med družino in širšo soc. skupnostjo.

Za predšolsko in šolsko svet. je zato sodelovanje med domom in starši nepogrešljivo. Vključevanje staršev v delo in sodelovanje z vrtcem in šolo je tudi ena najbolj kritičnih komponent programa svet. dela v zg. otroštvu. Starši morajo biti spodbujani za aktivno participacijo v vseh vidikih otrokovega razvoja.

Vsi programi svet. pomoči predšolskim otrokom (še posebej velja omeniti PTA društva – Parent Teacher Association) posvečajo posebno pozornost prehodu otrok od doma v vrtec in iz vrtca v šolo. To prehajanje namreč sodi med najpomembnejše korake v življenju otrok in družine. Svet. delavec je tisti, ki naj se vključi v proces diagnosticiranja zrelosti otroka, postavljanja programa, prehajanja in ocenjevanja njegove pripravljenosti na prehod.

Naloga svet. delavcev vrtca in šole je povezovanje obeh inštitucij zaradi razvojnega svetovanja otrokom; njihova naloga je pomagati vzpostavljati stike med vzgojiteljicami in učiteljicami.

Svet. delo z učenci mora biti usklajeno s pričakovanji šole in staršev.

Svet. služba mora razviti sodelovanje z domom in starši tudi zato, ker sta vzgoja in socializacija otroka najprej stvar družine. Premagovanje razvojnih in tudi učnih zadreg otroka ne more biti samo stvar vzgojiteljic in vrtca, predvsem bi morala biti tudi stvar staršev. Zato organizirajo tudi najrazličnejše oblike sodelovanja med vrtcem oz. vzgojiteljicami in starši. Vključujejo jih v oblikovanje podobe vrtca in programe skupin, nekateri programi zahtevajo njihovo vključevanje v svetovalne teame (advisory committees), uče se starševstva, vključeni so v posebne oblike izob., prek svet. delavcev se učijo o razvojnih posebnostih otrok itd.

Vključevanje staršev v sestavljanje in izvajanje predšolskega programa ter vključevanje in spoznavanje programa v prvih razredih OŠ, je še toliko bolj pomembno, ker na ta način starši spoznavajo, da so oni še vedno prvi vzgojitelji otrok. Vključevanje staršev pri izvajanju programa jim nudi vpogled in razumevanje tega, kar otrok počne v vrtcu in šoli in kar se z njim dogaja; spoznavajo dnevni utrip dela. To daje otrokom in staršem tudi osnovo za pogovore in graditev mostov med starši in vzg./ učit.

TEŽAVE: ✨ Izkušnje kažejo na pomanjkljivo sodelovanje, čemur je vzrok tudi pomsnjkljiva usposobljenost vzgojiteljic za delo s starši. To velja tudi za druge profile pedagoških delavcev, saj se v dodiplomskem študiju premalo seznanjajo in slabo usposablajo za tovrstno sodelovanje. Po drugi strani pa ped. vodje ne vedo, kako spodbuditi vzgojiteljice za takšno sodelovanje, vzgojiteljice pa ne, na kakšen način spodbuditi starše za sodelovanje z vrtcem. Svet. delavci morajo biti dobro usposobljeni za vzpostavlanje stikov z domom in starši.

✨ Vzroki pomanjkljivega sodelovanja pa so tudi na strani staršev: pomanjkljiva je njihova izobraženost in usposobljenost za starševstvo, starši nimajo časa, vzrok so tudi slabe izkušnje in drugo. Zelo zaposlene starše pa tudi ni lahko prepričati, da si kljub temu najdejo dan ali dva v letu, da se vključijo v program dela in najdejo ob večerih vsaj 10 min. časa za pogovor z otrokom.

Svet. delavec bo zlasti pozoren na matere samohranilke, delal bo z drugimi (at-risk) skupinami staršev in jih usposabljal, da bodo bolje odigralisvojo starševsko vlogo.

Naloga šolskih svet. delavcev (če se ugotovi, da je potrebna pomoč otroku) je, da pomaga strašem in otrokom, »pri vzpostavljanju komunikacij in sodelovanja z inštitucijami, ki se ukvarjajo s predšolskimi otroki«.

Kaj pa ko starši nočejo sodelovati? Se sme intervirati mimo njih? To pa je že vprašanje, ki sodi v razprave o formalno-pravnih in strokovno-etičnih vidikih svet. dela.